

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Mit szeretnek a tanulók olvasni ?

Ebből a sokat ígérő címből könnyen azt vélheti az újabb pædagogiai törekvésekkel ismerős olvasó, hogy kérdőíves gyermek-tanulmányi kutatásoknak eredménye van az alábbi sorokban összefoglalva. Nyugaton már nem mennek újságszámba az efféle vizsgáldások s bizonyára minálunk sem maradna okulás nélkül az ilyen tanulmány.

Előre kell azonban bocsátanom, hogy ebben a kis cikkben sokkal csekélyebb dologról van szó ; csak néhány iskolai dolgozatról, melyeket negyedik osztálybeli, reáliskolai tanulók írtak ilyen címmel: *Mit szeretek olvasni ?* Harminckét dolgozatot olvastam végig s a belőlük leszűrődő tanulságokat igyekeztem a következőkben összeállítani.

A címül adott kérdésre elég őszintén feleltek a fiúk. Ebben alig lehet kétségem, mert olyan tanítványom is akadt, aki nyíltan megvallotta, hogy ő bizony nem igen szeret olvasni. Az a könyv, amelyik ő benne érdeklődést akar kelteni, talpraesett könyv legyen, mert neki nagy igényei vannak a könyvekkel szemben. Szerencsére azonban a dolgozatíróknak legnagyobb része szívesen olvas, sőt néhányuknak abban áll a legfőbb gyönyörtsége, ha szert tehet valami érdekes olvasmányra. Ismeretes dolog, hogy rendszerint a 14—15 éves korban szokta utólni az embert az olvasási mánia. Ilyenkor némelyek beteges mohósággal falják a betűt s összeolvasnak mindent, ami a kezük ügyébe kerül. Említi is egy-két tanuló, hogy le nem tudta volna tenni a nagyon érdekes könyvet és valósággal belefájdult a háta a hosszantartó görnyedt ülésbe. De azért kevés tanuló van olyan, akinek érdeklődése mindenre vagy legalább sokféle tárgykörre kiterjed. Több dolgozatbeli vallomás azt mutatja, hogy akárhány tanuló csak kevés könyvet olvas el egészen végig, rendszeren szemelvényes kiadást hevenyész az olvasmányból, csak egyes fejezeteket olvas el belőle, amelyek megtudják ragadni figyelmét.

Akik szeretnek olvasni, azoknak sokfelé megoszlik az érdeklődésük. Akadt ugyan egy-két határozatlan fiú, akit gondolkodóba ejtett

a föltett kérdés, akinek fáradságába került annak megállapítása, hogy mit szeret leginkább olvasni, de ezek nem is valami túlságos betűkedvelők. A legtöbbjüknek azonban egészen határozott irányú és tudatos az érdeklődése.

Műfajok szerint legjobban kedvelik a történelmi, hazafias tárgyú elbeszéléseket, főkép a szabadságharc idejéből valókat, az életrajzokat, kalandos, regényes történeteket, az indián történetek harcias levegőjét, a messze földön tett utazások leírását földrajzi vonatkozásaikkal s az ismeretterjesztő műveket, például a *Műveltség Könyvtárának A technika vívmányai*, *Föld és Világegyetem* című köteteit. Egyetlenegy olyan tanuló akadt, aki szereti az egészségügyi műveket. Hasonlókép csupán egy említette kedvelt olvasmányai közt a költeményeket is, még pedig Petőfi verseit.

Ha az írókat keressük, Jókai, Mikszáth és Verne az a három név, amelyik jóformán minden dolgozatban szemünkbe tűnik. Ők az ifjúságnak kedves írói.

Jókait azért szeretik főleg, mert ez a nagy regényírónk erősen össze van nőve a történelemmel, a történelmi olvasmány pedig a legtöbb tanulónak tetszik. Még aki elárulta, hogy nem szereti tanulni a történelmet, az is megjegyzi, hogy rajong a történelmi olvasmányokért.

Hogy Jókai és Mikszáth annyira lefogja a tanulók érdeklődését, abban nincs semmi meglepő. Az volna a csoda, ha az elbeszélésnek ez a két nagy művésze hidegen hagyná őket.* Némelyik elevenebb eszű fiú Mikszáthnak még az írása módját is megfigyeli. Egyikük azért szereti Mikszáth elbeszéléseit, mert «igen élénken vannak elmondva bennük az események, közben-közben gúnyos megjegyzésekkel». A másik azért kedveli, mert «mindig van benne valami humor, még a legszomorúbb történetben is és ez a humor a zárjelek közé tett megjegyzésekben nyilvánul».

De még a Jókai és Mikszáth elbeszéléseinél is jobban vonzzák a fiúkat a Verne-regények, melyeknek képzeletszötte cselekvénye nagyon leköti a gyermek figyelmét. Ebben az életkorban a bíráló, mérlegelő értelem még nem nyirbálja meg a képzelet szárnyait s az érdekfeszítő meseszöveg észrevétlenül átröpíti az olvasót a legnagyobb valószínűtlenségek szakadécai fölött. Talán kivétel nélkül minden tanuló életében van egy hosszabb-rövidebb ideig tartó korszak, mikor

* Jókainak a következő munkái vannak a dolgozatokban, mint olvasottak megemlítve: *Törökvilág Magyarországon*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán*, *Hétköznapiak*, *Dekameron*, *Népvilág*, *Az új földesúr*, *A kőszívű ember fiai*, *Észak honából*, *Rab Ráby*, *Rákóczi fia*, *Színművek*.

az illető csak Verne-regényt olvas. Némelyik végigolvassa valamennyit. Az ifjúsági könyvtárba beadott könyvkérő lapokra akárhányszor csak ennyi van írva: «Verne-könyvet kérek». Vagy: «Akármí, csak Verne legyen». Viszont azonban nagynéha olyan cédula is akad, amelyik nyomtatékosan hangsúlyozza, hogy «Vernét (természetesen így írva!) nem kérek!»

A Verne-ért rajongóknak hatalmas táborra mellett figyelmet érdemel az az egypár gondolkodó és bíráló hajlamú fiú, aki a Verne-regényeknek valósággal ellensége. A két ellenlábás csoportot pedig összekötik azok, akiknek lanyhább a Verne-könyvek iránti érdeklődése. Ezek közül egyik így ír: «A Verne-könyveket nem igen szeretem, de ha más nincs, akkor elolvasom». Azonban mindjárt mentegeti is lelkesedésének hiányát és fölismeri a Verne-regények értékét, midőn így fűzi tovább gondolatait: «Pedig sokat lehetne belőlük tanulni. A Verne regényei tudományos regények, megismertetnek a földrajzzal, csillagászattal, fizikával». A harminckét dolgozatíró közül tizenhét szorgalmas és lelkes olvasója Verne-nek, kettő nem nagyon kap rajta, őt pedig határozottan ellensége (nyolc nem nyilatkozik róla). Szinte mulatságos nézni, milyen kegyetlenül nekirontanak ezek a kis haragos kritikusok szegény Verne-nek s milyen keményen elítélik. Egyikük így ír: «Régebben olvastam Verne-könyveket, de most azt mondom, hogy az *Utazás a holdba* vagy *Utazás a tenger alatt* bolondság és csodálkozom rajta, hogyan lehet ilyet írni és olvasni». Egy másik, aki nem szereti az útleírásokat, Verne-től is azért idegenkedik, mert utazások vannak benne. Ebben a tanulóban már az összehasonlító, elvonó és összefoglaló képesség is elevenen dolgozik, mert az elolvasott néhány Verne-regényben a cselekvénynek általános vázlatát, belső szerkezetét is megfigyelte s így foglalta írásba: «Utaznak bennük, az úton szerencsétlenül járnak, végre szerencsésen megmenekülnek és így mégis elérnek a kitűzött célhoz». Nem is késik aztán e megfigyelés alapján kimondani a Verne-regényekre a marasztaló ítéletet: «Mind egy kaptafára vannak ütve, csak mindegyik más-képen van színezve». Hasonló kemény bírálat volt a Verne-regényekről egy másik dolgozatban is: «Okos tartalma egynek sincsen, mind nagyon rémes». Ellehet képzelni, hogy egymással való beszélgetés közben mennyivel gorombább őszinteséggel szólják le a Verne-ellenesek a Verne-könyveket, mikor még dolgozatírás alkalmával is ugyancsak erősen megnyomták a tollat. A Verne-imádoókat azonban semmiféle sértégetés, semmiféle lebrálás nem tudja kimozdítani ábrándjukból. Ők nem tántorodnak el egykönnyen az ő kedves írójuktól, akinek merész képzelete olyan csodálatos világokba ragadja hűséges olvasóit. Egy Verne-párti megemlíti dolgozatában az ellenpárt kicsinylő véle-

ményét: «Némelyek azt tartják — úgymond — hogy Verne művei nem érnek semmit, mert az csak mese». Annyira azonban nem mérészkedik az illető, hogy cáfolni próbálná ezt a nézetet vagy igazolni a maga Verne-szeretetését.

A jelesírók után a ponyvairodalom is szóba kerül s a dolgozatok lapozgatása közben kialakul róla egy igen egészséges vélemény, melynek nagyon kellene örülnünk, ha éppen olyan őszinte is volna, mint amilyen józan. De attól tartok, hogy ez a nézetnyilvánítás nem egészen őszinte vagy legalább nem járul hozzá az osztálynak valamennyi tanulója. Aki legrészletesebben tárgyalja dolgozatában a ponyvairodalom kérdését, őszintén megvallja, hogy néhány évvel ezelőtt, mikor még nem tudta, milyen fontos dolog az olvasmány megválasztása, elolvasott mindenféle ponyvaregényt (megemlíti *Nick Cartert, Nobodyt, Sherlock Holmest*). Természetesen csak «dugva» olvashatta ezeket a silány tákolmányokat, mert szülei eltiltották tőle. Később — úgymond — maga is belátta az ilyen könyvek olvasásának káros voltát. Azóta nem olvasott ilyet s ígérete szerint nem is fog többet efféle könyvet kezébe venni. Sőt mi több: azt is megfogadja, ha meglátja, hogy valamelyik barátja mennyire él-hal ezekért a «ponyvákért», igyekezni fog az illetőt e könyvek olvasásáról lebeszélni. Végül fölteszi magában, hogy ezentúl csak jó íróknak a munkáit fogja olvasni.

Egy másik tanuló — kétségkívül kevésbé őszinte hangon — így ír erről a tárgyról: «Egész életemben idegenkedtem a ponyvairodalomtól. Sohase volt kedvem Sherlock Holmesnak és társainak kalandjait olvasni s óvtam tőle társaimat is. A detektív-regényeket se szeretem». Egy harmadik is szigorú bírálója a ponyvairodalomnak, mikor azt mondja: «Vannak olvasmányok, melyek nem fejlesztik a tudást. Ezekkel kár az időt tölteni, a szemet rontani». Íme, ezek a tizenöt éves gyerekek — legalább a dolgozataikban — olyan józan fölfogásról, olyan egészséges gondolkodásról tesznek tanúságot, amilyen a legértelmesebb felnőtteknek is dicséretére válnék. Csak aztán így cselekednének is!

Kitűnik a dolgozatokból, hogy íróik már kezdenek érni, kezdenek eszmélkedni. Már nem engedik át magukat teljesen az olvasmány öntudatlan élvezetének, hanem bírálgatnak, elemezgetnek, megfigyeléseket tesznek az olvasmányon. Észreveszik a sablont, amely szerint az író dolgozik. Az indián történeteknek egyik buzgó olvasója megjegyzi, hogy minden ilyen elbeszélésben szerepelnek hecsületes, jó emberek, akik a megtámadottnak, üldözöttnek védelmére kelnek és rendszerint győznek. Egy másik fiú, aki Bajza Lenke regényeit szereti legjobban (mert ilyen is akadt!), észreveszi, hogy ezekben a re-

gényekben a gazdag és szegény néposztály van szembeállítva. A Verne-regények szerkezetének meglátásáról már fentebb volt említés.

Hogy mi mindent meg nem figyelnek a tanulók, arra igen tanulságos példa a következő. Egy izraelita vallású tanítványom Sebők Imrének *Öt világrészen keresztül* című útirajzáról így számol be dolgozatában: «Ezt a gúnyolódó, ocsmány könyvet, mely hitfelekezete-temet sérti, nemhogy elolvastam volna, hanem elvetettem». Ez az erős és őszinte kifakadás, mely ugyancsak próbára teszi a javító tanár tapintatosságát, csattanós bizonyság arra, hogy az ifjúság kezébe adott műveknek az egyoldalúan bántó felekezeti szellemtől teljesen menteknek kell lenniök, mert az a tanuló, akiben a családi élet levegője vagy egyéb nevelő befolyások nagyra növelték a vallásos érzést, sok mindenben botránykövet találhat. Meg kell azonban je-gyeznem, hogy egy másik izraelita tanuló szintén említi dolgoza-tában ezt a munkát, de nem kifogásol benne semmit, vagy talán szelídebb természeténél fogva nem mert fönnakadni rajta.

A léleknek mélyebb vallásossága egyébként is megnyilvánult a dolgozatokban. Egy Verne-olvasónak az *Úszó sziget* egész meséjéből az a vallásos gondolat ragadta meg legjobban a figyelmét, hogy né-hány dúsgazdag amerikai ember mintegy föllázadt az Isten ellen, mert nem voltak megelégedve azzal a földdel, melyet az Isten terem-tett s ezért elhatározták, hogy építenek egy olyan szigetet, mely az ő akaratuk szerint mozog a tengeren s mindig oda megy, ahol a legkedvezőbb az éghajlat. Van egy dolgozatíró, aki a Szentírást és Kempist szereti leginkább olvasni. Ebben már a hivatás nyilvánul, mert az illető katolikus papnak készül. Egész magasztaló himnuszt ír a Szentírás szépségéről s kifejezéseiben is felcsillan a Szentírás nyelvének hatása annak tanúságaképpen, hogy csakugyan forgatója a bibliának.

De nemcsak az olvasmányokat figyelik meg a fiúk, hanem ön-magukat is. Észreveszik magukon, hogy bizonyos olvasmányok túl-ságosan megfeszítik az érdeklődést és kellemetlen izgalmat teremtenek az olvasó lelkében. Az ilyen izgatató olvasmányok közé vannak sorolva a dolgozatokban az indián történetek, melyeknek élet-halál harcai, élénken kiszínezett nagy veszélyei (a *prairie* égése) lázas izgatottság-ban tartják a gyermeket, aki léleketét visszafojtva remeg kedvelt hőséneket életéért, mikor a hős a halál torkába kerül. A Verne-regé-nyeknek is megvan ez az idegperzselő hatásuk. Egy tanuló például így nyilatkozik Verne-ről: «Tavaly még rajongtam érte, de a sok rémes történet, hihetetlen kaland, kegyetlen kínzás úgy felizgatott, hogy ideges lettem s ekkor megfogadtam, hogy semmiféle Verne-

regényt nem olvasok többet». Egy másik fiú azt írja, hogy szereti az izgató könyveket, például a Verne-regényeket. «Valószínűleg azért szeretek ilyet olvasni — teszi hozzá gyermeki egyszerűséggel — mert heves a vérem». Belátja azonban, hogy az izgató regények olvasása nincs reá jó hatással, tehát azt igéri, hogy nem fog többet efféle olvasni.

Ilyen gyermeki vallomások után nem szorul bizonyításra, hogy az izgékony idegrendszert vétek fűteni az izgató olvasmányok alkohol-mérgével. Az izgékonyosság foka különböző. Némely tanulóra már a Verne-regények is izgatólag hatnak. Az ilyeneket más irányba kell terelnünk, enyhébb levegőjű olvasmányokra. Azt pedig talán fölösleges is mondani, hogy a detektív-regények egyáltalában nem foglalhatnak helyet az ifjúsági olvasmányok között, mert a legegészségesebb gyermeki idegeket is megtépázzák.

A képzeletszötte cselekvényű, kalandos olvasmányok fölguyjtják a gyermekifjúnak különben is lobbanékony képzeletét s felkeltik benne a kalandvágyat. Egyik tanítványom, kiben van valami kedves gyermekiesség, azt írja dolgozatában, hogy mikor Robinzont olvasta, az a gondolata támadt, hogy ő is elmegy utazni messze földre és felfedez valamit! Szerencsére azonban erre nem került a sor, mert mindig valami újat, szebbet olvasott s az olvasmány varázshatalma alatt mindig azokat a hőstetteket szerette véghezvinni, amelyekről épen olvasott. A Verne-féle csodálatos történetek is nagyon táplálják a gyermekben a kalandvágyat. Akárhány ifjú van, aki szeretne ezeknek a nem mindennapi történeteknek hőse lenni. Az olvasmányok nyomán éledő kalandvágyat azonban legtöbbször idejében lehűti a józanabb gondolkozás hideg zuhanya. Eszébe jut a gyermeknek, hogy bármilyen szép volna e kalandokban résztvenni, mégis csak kényelmesebb itthon, veszélyektől nem fenyegetve élni.

Az életkorok szempotjából is tanulságosak a dolgozatok. Ismeretes dolog, hogy időszakonként változik érdeklődésünk iránya s később szinte csodálkozik rajta az ember, hogy fiatalabb korában miféle olvasmányok vonzották figyelmét. Már a tizenöt éves gyermek is eljut erre a tapasztalatra. Egy fejlett értelmű és jó tollú dolgozatíró egészen talpraesett módon megállapítja, hogy a különböző életkorokban mi érdekli az embert. «A gyermeket — úgymond — a meséskönyvek, az ifjút az izgató, fantasztikus művek, a felnőtt embert pedig a komoly, tudományos dolgok vagy a higgadt, túlzásba nem vitt történetek szórakoztatják». Igen természetes, hogy aki ezt írja, már a harmadik csoportba sorolja magát. Általában észre lehet venni, hogy az ifjú lenézi a gyermek olvasmányait s bizonyos kicsinylő felsőbbiséggel tekint le saját gyermekéveire. Egyik dolgozatban például¹

ilyen megjegyzést talál az ember: «Régebben roppant érdeklődéssel olvastam Bórharisnyának és társainak soha meg nem történt kalandjait, de lassanként megkomolyodtam s most már tisztán a tudományos és földrajzi munkák érdekelnek». Ezek a dolgozatok is igazolják azt a megfigyelést, hogy a gyermeket nem a gyermekekkel történt kisszerű események, hanem a felnőttek nagyszabású viselt dolgai érdeklik. A gyermek maga is meglett ember szeretne lenni. Van benne bizonyos büszkeség és önérzet, mely sértve érzi magát, ha könnyebbfejta olvasmány kerül eléje. Erélyesen tiltakozik az ilyen olvasmány ellen, mert ő már nem gyerek! Jókai *Kis Dekameronja* jutott ez alkalommal erre a meg nem érdemelt sorsra. Ugyanis egyik tanítványom felpanaszolja róla dolgozatában, hogy sok apró-cseprő elemi dolog van benne, ami nem öneki való!

Több érdekes vonást lehetne még a dolgozatokból kiemelni. Egy merészebb tanuló még az ifjúsági könyvtárt is megkritizálta, hogy nem valami nagy választék van benne jó könyvekben, ami — melleleg mondva — nincs épen igazság híján. Még az élelmesség is utat talált magának a dolgozati füzetekbe. Akadt tanítványom, aki a dolgozatban kért meg, hogy adjak ki neki valamilyen könyvet, mert nagyon szeretné olvasni.

Két fiú sorját keríti az újságoknak is. Az egyik mindennap olvassa a *Pesti Hírlapot*, de persze csak a napi híreket. Észrevételt azonban nem fűz hozzá. Egy másik tanuló körülbelül így fejezi be dolgozatát: «Megemlítem még olvasmányaim közt az újságot is, mely véleményem szerint az utolsók közé tartozik. Csak néhelykor szoktam elolvasni, akkor is unalomból, mert nincs benne egyéb, mint rablás és gyilkosság». Ellehet gondolni, milyen előkelő lapot olvasott az illető, ha ilyen kevésbé megtisztelő módon vélekedett róla. A többi fiú hallgatott az újságokról, nem mintha csupán ez a kettő olvasott volna lapot, hanem bizonyára elfelejtettek róla írni. Kérdőíves vizsgálatokkal könnyű volna kideríteni, hogy a tanulók, ha olvasnak újságot, csak a napi szenzációkat olvassák. Már pedig azok között még a gondosan szerkesztett nagy napilapokban is igen sok hír van közölve, amelynek jobb a gyermek előtt ismeretlennek maradnia. Az emberiség bűneit, az élet förtelmeit később is elég korán lesz, ha megismeri. Legcélszerűbb tehát, ha ebben a korban semmiféle napilapot nem olvas a gyermek.

Amit egy háromnegyedórás iskolai dolgozat keretében elmondhatnak a fiúk, abból kétségkívül sokkal kevesebbet tud meg a pädagogus a tanulók lelki világáról, mintha tervszerűen összeállított kérdésekre feleleteket gyűjtenénk tőlük. De így talán önkéntelenebb a lélek megnyilatkozása s választ kapunk olyan kérdésekre is, me-

lyeket elfeledtünk volna feltenni. Másfelől azonban mindenesetre hiányosabb a kép, melyet a dolgozatok alapján megrajzolhat az ember s ezért nem járhat sok tanulsággal. Következtetni csak óvatosan lehet a nem rendszeresen gyűjtött, hézagos adatokból, általánosítani meg épen bajos. De a pædagogus előtt annak is van valami becsé, ha egészen véletlenül, egy írásbeli dolgozat ötletéből ilyen adalékok jutnak birtokába s ezeken eltűnődve, csak egy gyertyafény erejével is élesebben látja megvilágítva azt a területet, mely az ő eddig még teljesen meg nem hódított, minden vidékén át nem kutatott birodalma: a gyermeki lélek világát.

Dr. Nagy József.

Az együttes nevelés egészségtana.

A középiskolába járó fiúk és leányok együttes nevelésének problémáját érdekesen vizsgálja meg az a beszéd, amelyet Burgerstein Leo bécsi professzor tartott az Egyesült Államok Clark-egyetemének huszadik alapítási évfordulója alkalmából. Az együttes nevelést egészségügyi szempontból teszi vizsgálat tárgyává és tárgyalása annál inkább érdekelhet bennünket, mert európai viszonyokra vonatkozó pontos vizsgálatokból folyó tapasztalatokkal ismertet meg bennünket. Adatai elsősorban Finnországra vonatkoznak, ahol az 1883 óta folyton szaporodó vegyes középiskolák száma 1908-ban 33-ra emelkedett 3569 leány- és 2863 fiútanulóval. A nyilvános középiskolát végzett nők első csoportja 1890-ben lépett az egyetemre és számuk ma a hallgatóság ötödére rug.

Értelmi szempontból nézve a két nemzet, mindenekelőtt azt találjuk, hogy a fiú-típus lelki variabilitása nagyobb, mint a leány-típusé, és pedig mindkét irányban. Nők között sokkal ritkébbak nemcsak a szellemileg kiváló gyermekek, hanem a gyenge tehetségűek is, mint fiúk között. Körülbelül egyenlő számú fiú és leány között vizsgálta pl. Warren az értelmi képességeket és azt találta, hogy a fiúknak 21%-a, a leányoknak az azonban csak 16%-a gyenge tehetségű. Ide tartozik az a tapasztalat is, hogy a fiúknak inkább van erősebb hajlandóságuk és képességük egyik vagy másik tárgy tanulására, míg a leányok egyenlő szorgalommal és képességgel tanulnak mindent. Mindez talán összefügg a leányok nagyobb mértékű befolyásolhatóságával. Ennek a külső befolyásolhatóságnak tudhatjuk be pl. azt, hogy bizonyos lelki természetű járványok gyakran lépnek fel leányok közt, viszont fiúkra csak kivételesen terjednek át. Ezzel függhet össze az is, hogy a leányok nagyobb mértékben tudnak alkalmazkodni, mint a fiúk. Az egyes tárgyakban elért tanulmányi eredményekre vonat-